

ВІДГУК

**офіційного опонента на дисертацію Гоцалюк Алли Анатоліївни
«Неотрадиціоналізм як соціокультурний феномен України»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософських наук
за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії**

Потрібно, в першу чергу, сказати про безсумнівну актуальність обраної дисертанткою теми дослідження. Ця її як теоретична так і практична значущість пояснюється низкою причин, головну з яких, вочевидь формулює сама А. А. Гоцалюк. Називаючи панівні інноваційні тенденції у функціонуванні сучасного суспільства (науково-технічну революцію, істотне прискорення темпів соціальної динаміки загалом і виробничої сфери зокрема, динамічну зміну художніх стилів, перманентне оновлення самого способу життя, життєдіяльність автоматизмів на тлі глобалізаційних, уніфікаційних та споживацьких феноменів), які суттєвим чином впливають на глибинні причини архетипного характеру, дисертантка справедливо вказує на те, що останні залишаються нез'ясованими або продовжують перебувати на периферії дослідницької уваги, а це об'єктивно й закономірно загострює потребу комплексного, системного аналізу неотрадиціоналізму як соціокультурного феномена (с. 1,2 тексту дисертації, с. 1,2 – автореферата). Варто тут доповнити, що вказаний чинник актуалізації неотрадиціоналізму є універсальним для сучасної цивілізації.

Разом з тим, потрібно звернути увагу на суто український зріз проблеми. Адже сучасний український соціум є класичним прикладом перехідного, транзитивного суспільства. І в цьому аспекті проблема традицій, їх теоретичного тлумачення і конкретних практик, а особливо ефективного вмонтування в перспективні зразки є надзвичайною. Ось чому неотрадиціоналізм як соціокультурний феномен має турбувати дослідників, а особливо соціальну філософію як методологію соціального знання.

Поряд з тим, що дисертаційна робота А. А. Гоцалюк є дуже актуальною, сама робота характеризується низкою достоїнств. В першу чергу

потрібно сказати про її чітку структурованість та внутрішню логіку, що надає дисертації цілісності та завершеності. Дисертантка запропонувала план роботи, який, з одного боку, цілковито узгоджується з темою, з іншого – є достатнім та цілісним з позиції повноти і послідовності означених проблем, продуктивне вирішення яких дає можливість досягати мети дослідження. Остання в дисертації обґрунтовано сформульована як концептуалізація засобом соціально-філософського аналізу закономірностей, особливостей і чинників неотрадиціоналізму як цілісного соціокультурного феномену України (с. 7 тексту дисертації, с. 3 – автореферата). До цього додам, що у відповідності до теми та мети дисертації точно визначені об'єкт і предмет дослідження, поставлені дослідницькі завдання, сформульовані положення наукової новизни та висновки роботи.

Позитивним є і те, що під час проведеного дослідження дисертанткою було використано значний обсяг літературних джерел, які достатньо повно висвітлюють усі ключові виміри феномену неотрадиціоналізму. Серед них – 18 закордонних джерел, основні праці відомих західних дослідників теми (таких як В. Беньямін, Х. Галь, Р. Генон, М. Еліаде та ін.). Показовим є також і те, практично половина джерел складають праці, видані в новому столітті. Достатньо повно представлені в роботі і погляди вітчизняних вчених.

На мою думку, дисертантка точно обґрунтувала і реалізувала в роботі адекватні темі дослідження методологію та категоріальний апарат. Методологічна основа дослідження зумовлена особливостями об'єкта і предмета дослідження, багатоманітністю неотрадиціоналізму як соціокультурного феномену. Вона базується на таких принципах наукового пізнання, як об'єктивність, системність, історизм, практика. Проблемний було застосовано з метою виявлення факторів, які стоять на заваді змістовному окресленню неотрадиціоналізму, його зв'язків і взаємодій; феноменологічний – задля виявлення буттєвого діапазону неотрадиціоналізму, який віддзеркалює змістовну сутність цього явища; ідеалізації – для окреслення ідеальної моделі неотрадиціоналізму та

порівняння з нею конкретно-історичного статус-кво; систематизації – з метою структуризації та ієрархізації сукупності аспектів, котрі визначають функціонування об'єкта і предмета дослідження; каузального аналізу – для з'ясування причинно-наслідкових зв'язків, тенденцій і перспектив неотрадиціоналістської динаміки в соціокультурній сфері.

Що стосується логіки понятійного висвітлення теми, то вона досить чітка: від аналізів феноменів міфу, традиції через новації до неотрадиціоналізму, його сутності, особливостей та основних сфер прояву в життєдіяльності українського соціуму. Важливою ланкою в цьому контексті є і аналіз неоміфологізму. Вказану логіку ми і знаходимо в Плані роботи та змістовному розгортанні дослідження.

Автор дисертації слушно зауважує, що багатоманітність існуючих конкретно-історичних культур значною мірою зумовлена різноманіттям культурних традицій. Завдяки сучасним засобам комунікації значно розширюються можливості запозичення й взаємообміну в сфері культурної спадщини різних суспільств. Запозичені елементи культурної спадщини згодом традиціоналізуються, стаючи частиною власного культурного традиційного комплексу, адже, по-перше, традиція за визначенням є тим, що передається; вона є чимось вічноспадковим в стихії життєвих метаморфоз, основою всіх змін і незмінною в своєму перманентному відновленні. По-друге, традиція постає реальністю віртуальною, яка перевершує опозицію потенційного та актуального. Вона є чимось, що передбачає сутність у випереджаючій, символічно завершеній формі, яка утримує в собі буття. По-третє, ідеї самоперетворення й символічної завершеності реальності як потоку змін підказують, що буття традиції має внутрішню глибину, відноситься до сфери «внутрішнього». Традиція є таємниця, доступна лише символічному вираженню, але така, що передається безпосередньо «від серця до серця», у глибинах внутрішнього досвіду (с. 59 тексту дисертації).

Як зазначає авторка дисертації, нині у фаховій літературі превалює двоїсте розуміння традиціоналізму – з одного боку, як «дорефлексивної»

суспільної самоорганізації, а з іншого боку, як ідеологічної реакції суспільства на вторгнення фактора чужорідного, стороннього чи такого, що вносить докорінні зміни в світоглядні основи індивідуального і суспільного буття (с. 10 – тексту дисертації, с. 5 – автореферата).

За результатами ґрунтовного аналізу автор дисертації констатує, що соціальними дисциплінами термін «традиція» тлумачиться як певна сукупність елементів соціокультурної спадщини, котрі «шляхом соціального успадкування акумулюються і зберігаються певними спільнотами та соціальними галузями впродовж тривалого періоду. Завдяки поліфункціональності механізмів передачі традиції утверджується процес спадкоємності культури, що сприяє соціалізації та інкультурації людини, розвиткові селективної функції здобуття необхідних зразків соціально-культурної поведінки і цінностей. Традиція допомагає людині подолати кризу життя у сучасному суперечливому світі, надає можливість людині створювати нові форми стародавніх канонів» (с. 41 тексту дисертації).

Гоцалюк А. А. в дисертації аргументовано доводить, що підтримуючи стабільність і сталість механізмів суспільного регулювання, надбання культури забезпечують спадкоємність цінностей, які передаються від покоління до покоління. Будучи механізмом передачі культурних звершень між поколіннями в часі та просторі, традиція забезпечує поступову дифузію, щось на кшталт соціального і географічного перерозподілу певних елементів культури. При цьому різні прошарки суспільства можуть бути як джерелами традицій, так і їх споживачами – реципієнтами. Це питання досить детально вивчене соціальною антропологією, зокрема в тому аспекті, який стосується акультураційних механізмів, процесів і засобів.

Шляхом поєднання теоретичних знань з практичними вміннями, що досягається завдяки діяльності людини, традиція через соціальне успадкування соціальної практики сприяє виокремленню людини із тваринної природи. Важливою функцією традиції є збереження і передавання колективного досвіду. За своєю суттю вона є консервативною і потребує

дотримання обов'язкових норм і правил, закріплених людським досвідом суспільної діяльності.

Важко заперечити проти тези автора, згідно з якою функціональне покликання будь-якої традиції – незалежно від того, якої сфери буття цивілізації вона стосується, – полягає у забезпеченні єдності та гармонії суспільства, в досягненні соціальної стабільності. Похідними від цієї функції слід вважати, по-перше, загальні способи і методи узагальнення й поширення ключових понять і концептів соціального співіснування; по-друге, трансляцію такої інформації в часі й просторі, а також засобів інтегрування особистого, індивідуального та загальносуспільного, національного досвіду. Завдяки тому, що традиція є центральним, ключовим і незамінним засобом соціально-політичного самовідтворення нації, нею водночас забезпечується оновлення і доповнення соціальних механізмів, їх відповідність часові та вимогам цивілізаційного розвитку. Розуміння цих закономірностей обґрунтовує погляд на традицію як на «Альтер Его» новації, її нібито приховану історичну основу і стимул (с. 71-72 тексту дисертації).

За результатами здійсненого аналізу автор дисертації констатує, що поняття неотрадиціоналізму ще не набуло чіткого категоріального статусу в сучасній соціальній теорії. Проте, фрагментарно воно включає в себе низку компонентів міфологізованих і переосмислених історичних традицій, посилення на діахронічні феномени культури, які є знаковими для сьогодення. Неотрадиціоналізм демонструє модернізовану версію традиції. Він модифікує покликання й зміст традиції. Традиційна етнонаціональна культура як система насамперед етнокультурних цінностей і обрядових практик, є найпотужнішою основою культурного неотрадиціоналізму. Особливо виразно неотрадиціоналістські тенденції виявляють себе в народній культурі, пов'язаній з найглибшими архетипними рівнями колективного несвідомого.

Гоцалюк А. А. слушно зауважує, що неотрадиціоналізму притаманне спрощення традиційних звичаєво-побутових практик і водночас

поглиблення їх рефлексійності та символічної ускладненості. Пріоритетного значення набувають не формальні атрибути (емблеми), ритуали і процедури традиції, а змістовні імперативи, базові архетипи, світоглядно-духовний потенціал індивідуального і суспільного розвитку, який потребує реалізації (с. 9-10 тексту дисертації, с. 5 – автореферата). Автором істотно уточнено і поглиблено теоретичний підхід, відповідно до якого в межах неотрадиціоналізму простежуються два основні різноспрямовані процеси: перший орієнтований на відхід від традиції, на рух до західних світоглядних і культурних цінностей, на вестернізацію; другий процес акцентований на повернення до традиції, на її відновлення і пов'язаний з рефлексією щодо основ традиції і її світоглядною реконструкцією (с. 11 – тексту дисертації, с. 6 – автореферата).

Під «неотрадиціоналізмом» автор розуміє «включення в сучасну культуру розрізнених елементів міфологізованих і реінтерпретованих історичних традицій. Особливо рельєфно неотрадиціоналістські тенденції проявляються в культурі повсякденності, яка пов'язана з найбільш глибинними архетиповими шарами колективного несвідомого. Історико-культурні традиції аналізуються у культурологічному аспекті крізь призму проблеми інтерпретаційного характеру, пов'язану зі специфікою конфліктних механізмів протистояння постмодернізму і традиційних культурних цінностей» (с. 34).

В дисертації ґрунтовно і компетентно проаналізовано вияви неотрадиціоналізму у світоглядній культурі різних соціокультурних практик. Зазначено, що впродовж кількох попередніх десятиліть простежується потужний сплеск мистецького неотрадиціоналізму, визначений як неоміфологізм. Його образно-семантичне поле своїм підґрунтям має переважно пошуки власної ідентичності (особистісної, національної, етнокультурної) та смисложиттєвих орієнтацій.

Гідною уваги є і висновки дисертантки про основні сутнісні ознаки міфопоетичного світосприйняття, які, на її думку, полягають у

метафоричності та символічності, множинності імен і найменувань, у варіативності наративу. Домінування міфопоетичного світосприйняття виникає в певні історичні моменти, які можна назвати своєрідними точками біфуркації людського суспільства, а саме: в період, що передував виникненню складноструктурованої та ієрархізованої суспільної системи (т. зв. «примітивні» або власне «міфологічні» суспільства), і в момент зламу цієї системи (перехідний період у житті соціуму). Забезпечення психологічного комфорту в «хаотичні» періоди суспільного розвитку – основна специфічна роль міфопоетичного світосприйняття.

Міфологічну співвіднесеність з реальністю неоміфологізм концептуально відрекомендує найхарактернішою ознакою світоглядної стилістики ХХ століття. Неоміфологізм утілює типову для ХХ століття форму художнього висловлювання, котра передбачає особливе ставлення до образів, сюжетів і символів міфологічного світу, які, самовідтворюючись, породжують нові або реанімують, реінтерпретують старі міфи, актуальні для сучасності й адекватні її викликам, запитам і проблемам. Міфологічній традиції як основі неотрадиціоналізму в цілому притаманний значний гуманістичний потенціал: своїми універсальними етично-психологічними домінантами вона сприяє прогресивному розвитку, самореалізації національних культур.

Отже, вище сказане дозволяє характеризувати дисертаційне дослідження А. А. Гоцалюк "Неотрадиціоналізм як соціокультурний феномен України" як наукову, логічну, завершену та самостійну роботу, в якій реалізована важлива наукова проблема. Робота структурована, з відповідністю об'єкта та предмета дослідження його меті; дослідницькі завдання вирішені та обґрунтовані у положеннях наукової новизни, що винесені на захист, які, в свою чергу відображені у висновках дисертації.

Разом з тим, на мою думку, дисертаційна робота не позбавлена певних резервів та дискусійних моментів, обговорення яких буде спрямоване на подальший пошук дисертанта в предметному полі.

1. У поданій на розгляд дисертації недостатньо виразно окреслено особливості й відмінності українських неотрадиціоналістських практик від неотрадиціоналізму як загальноцивілізаційного явища.

2. На більшу, ніж приділено в дисертації, увагу заслуговує онтологічний і функціональний статус традицій у контексті соціокультурної дійсності: зокрема, чим є традиція в цьому ракурсі – суб'єктом чи об'єктом?

3. Навівши чимало атрибутивних ознак неотрадиціоналізму, Гоцалюк А. А. залишила непроясненим аспект імперативних ідентитетів неотрадиціоналізму. Авторська аргументація з цього приводу надала б ієрархізаційної стрункості змістовним маркерам неотрадиціоналізму.

4. Подаючи різні концептуальні підходи до причинно-наслідкових зв'язків, які призвели до виникнення неотрадиціоналізму, автор залишила утаємниченим власне бачення цього важливого теоретико-методологічного та інтерпретаційного аспекту.

5. На периферії уваги автора дисертації виявився аспект співвідношення традицій та соціокультурної ідентичності: чому і наскільки ці аспекти взаємопов'язані?

Проте висловлені зауваження не знижують загальної позитивної оцінки дослідження, а є суттєвим резервом для подальших наукових пошуків дисертантки, а сама робота А. А. Гоцалюк "Неотрадиціоналізм як соціокультурний феномен України" виконана на належному науково-теоретичному рівні, має авторську логічно побудовану, концептуально відображену структуру.

Структура дисертації чітка і обґрунтована. Матеріал викладається виразно, послідовно, відповідно до плану. Висновки за розділами та загальні висновки дисертації достатньо аргументовані й логічно сформульовані, ґрунтуються на результатах проведеного дослідження.

Подана на розгляд дисертаційна робота є науково плідною, містить достатні елементи наукової новизни як на рівні постановки проблеми, так і методології її аналізу та висновків, а положення наукової новизни

переконливо обґрунтовані. Тема роботи та її зміст співпадають, а наукова новизна та висновки цілком корелюють основними завданнями. Дисертація оформлена відповідно до існуючих вимог. Автореферат своїм змістом відображає зміст дисертації, а його положення ідентичні основним положенням дисертації.

Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані в дисертаційному дослідженні, є достовірними і достатньо обґрунтованими. Така мета досягнута завдяки використанню широкої теоретичної і емпіричної бази, адекватної методології, апробації отриманих результатів на наукових комунікативних заходах.

Теоретичне і практичне значення отриманих результатів полягає в поглибленому розумінні сутності й закономірностей неотрадиціоналізму. Змістовна квінтесенція виконаного дослідження розширює світоглядні горизонти для систематизації змістовно-функціональних аспектів неотрадиціоналізму, його онтологічних і герменевтичних особливостей.

Обґрунтованість та договірність висновків дисертації доведена логічністю, внутрішньою єдністю та цілісністю роботи, а також її апробацією. Загальні положення дисертаційного дослідження висвітлені у 40 публікаціях, з яких 2 одноосібні монографії, 22 статті у вітчизняних наукових фахових виданнях з філософських наук, 8 статей у закордонних наукових виданнях, 3 статті включено до міжнародних науково-метричних баз даних РІНЦ, EBSCO, 8 публікацій в інших виданнях та матеріали конференцій. Опрацьована достатня кількість джерел – 574 найменувань.

Аналіз дисертаційної роботи, автореферата і опублікованих наукових праць дає підставу зробити такий **висновок**: дисертація А. А. Гоцалюк "Неотрадиціоналізм як соціокультурний феномен України" є завершеним, цілісним самостійним авторським дослідженням. Дисертація відповідає вимогам пунктів 9, 10, 12 Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника, затвердженого постановою Кабінету міністрів України від 24.07.2013 р. №

567, а її автор – Гоцалюк Алла Анатоліївна заслуговує присудження наукового ступеня доктора філософських наук за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії.

Офіційний опонент:

завідувач кафедри
гуманітарних і соціальних наук
Житомирського державного
технологічного університету,
доктор філософських наук,
професор

В. І. Муляр

В.о. секретаря
Вченої ради
ф.м., упрод.

